



ארגון רבני צהר  
היהדות של כולנו

**צהר לאתיקה**

לעז אילה בתיה קרסל ז"ל



רחוב המלאכה 9

לוד 71520

טל: 0523286269

פקס: 08-9152280

office@tzohar.org.il  
www.tzohar.org.il

## היחס לעיוורון ביהדות

### הרב אברהם סתיו

#### פתיחה

במדינת ישראל חיים כיום למעלה מ-23,000 בני אדם הלוקים בעיוורון.<sup>1</sup> היחס אל העיוור בחברה עבר שינוי מהותי במשך מאות השנים האחרונות: עזרים טכנולוגיים רבים מסייעים להתמצאות במרחב ולאיסוף מידע מן הסביבה; כתב הבריל הופך חלק ניכר מן הידע האנושי לנגיש; ומוסדות מיוחדים מסייעים לעיוורים לרכוש כישורים המסייעים להם לתפקד באופן מיטבי ולמצות את יכולותיהם.<sup>2</sup> לאור זאת מתבקש לאפשר לעיוורים להשתלב בצורה שוויונית ככל-האפשר בלימודים, בתעסוקה ובמרחב הציבורי.<sup>3</sup> מציאות זו מעוררת מגוון רחב של שאלות הלכתיות, הנוגעות הן לעיוור כאדם פרטי, והן לשילובם של עיוורים ולקויי ראייה בחיי הקהילה ובית הכנסת.

#### משמעות העיוורון במקורות

##### העיוורון בתנ"ך ובאגדה

מסיפורי המקרא ודברי חכמים עולה כי העיוורון היה תופעה שכיחה בתקופתם. רבים מגדולי ישראל היו עיוורים או לקויי ראייה:<sup>4</sup> יצחק אבינו (בראשית כז, א); יעקב (בראשית מח, י); רבי דוסא בן הרכינס (יבמות טז); רב יוסף (קידושין לא); רב ששת (ברכות נח). ועוד. ואולם, העיוורון לא מנע מהם למלא תפקידים ציבוריים ולהיות מנהיגים רוחניים.<sup>5</sup> כך למשל, מסופר בגמרא (קידושין יו). על סומא שתפקידו בבית המדרש היה לזכור בעל-פה את המשניות. גם בדורות הבאים אפשר לנקוב בשמותיהם של תלמידי חכמים רבים שחלק ניכר מפועלם נעשה לאחר שניטל מאור עיניהם: רב יהודאי גאון; רבי יצחק סגי נהור; רבי יהודה בן הרא"ש ועוד.

חכמינו התמודדו עם תופעת העיוורון בכמה מישרים. יש מקומות שבהם חז"ל הצביעו על העיוורון, ובפרט על העיוורון מלידה, כדוגמה לייסורים המעוררים שאלות בדבר צדקת משפטו של הקדוש ברוך הוא.<sup>6</sup> במקומות אחרים ניסו חכמים לזהות את הסיבות שגרמו לעיוורון, הן מן ההיבט הרפואי והן מן ההיבט הרוחני.<sup>7</sup> שאלה מהותית נוספת היא שאלת התודעה הקיומית של העיוור ואופן עמידתו לפני ה'. המדרש (בראשית רבה צב) מתאר את העיוור כמי שעובד את ה' מתוך ייסורים, ובשל כך זוכה להיות "בן חורין לעולם הבא". ומורי ורבי הרב אהרן ליכטנשטיין זצ"ל נוהג היה לצטט את חתימת הסונטה שכתב ג'ון מילטון בעקבות עיוורונו:

"God doth not need

Either man's work or his own gifts;...

<sup>1</sup> על פי אתר האינטרנט של משרד הרווחה.

<sup>2</sup> ראה אנציקלופדיה הלכתית רפואית, כרך ו, ערך עור, עמ' 67-63.

<sup>3</sup> ראה למשל בחוק איסור הפליית עיוורים המלווים בכלבי נחייה (התשנ"ג).

<sup>4</sup> ראה דוגמאות אלו ורבות אחרות ב"ספר הסומא" שכתב הרב אריה רודריגז (ירושלים תשס"ב).

<sup>5</sup> ראה במאמרו של איתמר מרילוס, תורה לרואים בלבד, מוסף שבת, מקור ראשון, ט' אייר תשע"ג.

<sup>6</sup> במדרש אליהו זוטא (פרשה כג) טען רבי יהושע בן קרחה שמעשי האדם גלויים לפני האל-בטרם ייוולד, והאדם נענש עליהם מראש. מאידך, במדרש אגדה בראשית (פרק נו) הובאה בשם איוב תשובה אחרת: "בעלי יסורין היו באין אצלך ואת מנחמן, הסומא היה בא ואומר לך כבר היה הקדוש ברוך הוא יודע מה שאני עתיד לעשות שממעי אמי עשה סומא אותי, ואת אומר לו אל תאמר כך, ואת אומר לו בני אם בנית לך בית, ולא רצית לעשות לך חלונות, מי היה אונסך אם אתה חשוב עצמך שאתה טרקלינו של הקדוש ברוך הוא, ולא משנאה עשה לך כך, אלא שישתבח בך לעתיד לבא, שנאמר אז תפקחנה עיני עורים".

<sup>7</sup> ראה אנציקלופדיה הלכתית רפואית שם.





ארגון רבני צהר  
היהדות של כולנו

צהר לאתיקה

לעז איוולת בתיה קרסל ז"ל



רחוב המלאכה 9

לוד 71520

טל: 0523286269

פקס: 08-9152280

office@tzohar.org.il  
www.tzohar.org.il

<sup>8</sup>They also serve who only stand and wait."

מקורות אלו מתייחסים אל העיוורון כנכות וכמגבלה בלבד. אך אפשר גם להצביע על איכויות מיוחדות הקיימות דווקא אצל מי שאינו רואה. בעל הכלי יקר (במדבר כד, ד) מתאר את העיוור כמי שעשוי להגיע להתעלות פנימית דווקא מתוך הניתוק מן המציאות החיצונית: "הראייה השכלית הפנימית גדולה אצל הסומים כי לא יטרידם הראות הגשמי". דוגמה בולטת לכך היא דמותו של "החוזר מלובלין", שעל פי המסורת החסידית כיסה את עיניו והגביל את ראייתו בצעירותו, ובכך זכה לראייה רוחנית-פנימית עמוקה. בעל ה"צמח צדק" (ספר הליקוטים, ערך "ראייה") כותב שהעיוורון נובע מהסרת המחיצות המסננות את האור ומאפשרות ראייה גשמית, כך שהעיוור הוא למעשה אדם שקולט ו"רואה" את המציאות בעוצמה בלתי-מוגבלת. ניסוח מודרני של רעיונות אלו מצוי בהרצאה פופולארית באתר TED, שם מתאר אדם שאיבד את מאור עיניו כיצד אובדן זה העניק לו את היכולת לחוות את העולם בצורה נקייה ואמתית יותר, מבעד לאשליות ולדימויים השקריים שבמדיום החזותי.<sup>9</sup>

### חיוב סומא במצוות

השאלה ההלכתית היסודית ביותר בנוגע למעמד העיוור היא שאלת חיובו במצוות.<sup>10</sup> בשאלה זו נחלקו התנאים, כפי שמבואר בגמרא (בבא קמא פו:-פז.):

ר' יהודה אומר: סומא אין לו בושת, וכן היה רבי יהודה פטרו מכל מצות האמורות בתורה.

שיטת רבי יהודה, המפקיעה את הסומא מכל דיני התורה, מוצגת בסוגיה כדעת יחיד, ועל כן רובם המוחלט של הראשונים והאחרונים סברו שהלכה כחכמים, וסומא חייב במצוות.<sup>11</sup> הרב אהרן ליכטנשטיין זצ"ל האריך לחקור בהבנת שיטתו של רבי יהודה: האם הפטור של הסומא מן המצוות הוא בגדר הקלה שהעניקה לו התורה בשל קשיי התפקוד שלו, או שהוא נובע מתפיסה שלפיה הסומא אינו ממש "בר דעת" וממילא הוא פטור מקיום מצוות.<sup>12</sup> יצוין, כי גם בדעת רבי יהודה כתבו הראשונים שמדרבנן חייבוהו במצוות, שאם לא כן "הוה ליה כמו נכרי שאין נוהג מנהג ישראל כלל" (תוס' ב"ק פז. ד"ה וכן).<sup>13</sup> מדבריהם אפשר ללמוד על השאיפה לשלב את העיוור בתוך הקהילה ובמסגרת קיום המצוות.<sup>14</sup>

### הגדרת הסומא כ"רואה"

שאלה יסודית נוספת היא מעמד הקלט החושי של העיוור כתחליף לראייה. הסיפור המכונן בסוגיה זו הוא סיפורו של רב ששת (ברכות נח.):

רב ששת סגי נהור הוה, הוּוּ קאזלי כולי עלמא לקבולי אפי מלכא, וקם אזל בהדיהו רב ששת. אשכחיה והוא מינא אמר ליה: חצבי לנהרא, כגני לייא? אמר ליה: תא חזי דידענא טפי מינך. חלף גונדא קמייתא, כי קא אוושא אמר ליה ההוא מינא: אתא מלכא. אמר ליה רב ששת: לא קאתי. חלף גונדא

<sup>8</sup> John Milton: When I Consider How My Light Is Spent

ובתרגום (די חופשי) של משה גנן:

הַן מְלַךְ רַב הוּא, רַבִּים רְצִיּוֹ:

אֵין הוּא דוֹרֵשׁ שְׂרוּת אוֹ שֵׁי שֶׁל שְׂאֵא:

שְׂאֵת עוֹלוֹ סוֹבֵל, בְּלֵא תְלוּנָה

עוֹבֵד אֶמֶת: עוֹשֶׂה כְּמַצְוֹתָיו.

חוֹכֵי לוֹ גַם הֵם מְשַׁרְתָּיו.

<sup>9</sup> שם ההרצאה באתר TED: Isaac Lidsky: What Reality are You Creating For Yourself

<sup>10</sup> בעניין מעמדו של העיוור בתחומים הלכתיים-משפטיים שונים ראה: יצחק יוסף כהן, מקורות וקורות, עמ' 19-39 (נדפס

גם תחת השם 'העיוור במשפט העברי', סיני נה (תשכ"ד)).

<sup>11</sup> עיין בראשונים על הגמרא במסכת קידושין (לא), ובבית יוסף (או"ח תעג) שהתמודד עם דעת רבנו ירוחם שפסק כרבי

יהודה. לדעות האחרונים שכתבו לחוש לכתחילה לשיטת רבי יהודה, עיין באנציקלופדיה הלכתית רפואית ערך עור.

<sup>12</sup> הרב אהרן ליכטנשטיין, בענין חיוב סומא בנר חנוכה, הדרום נ (תש"מ), עמ' 184-204 (נדפס שנית בעריכה מחודשת

בספר מנחת אביב, עמ' 267-298). המאמר הוקדש "לבני יצחק ויעקב, תלמידי רב ששת ורב יוסף, המקבלים מנת חלקם

באהבה ועובדים בוראם בדומיית צפייה".

<sup>13</sup> ועיין ברשב"א (ב"ק פז.) שחלק על התוספות.

<sup>14</sup> עיין במאמרו הנ"ל של הרב ליכטנשטיין, שדן באופיו וגדריו של החיוב-מדרבנן שחידשו התוספות. ועיין גם במאמרו של

הרב נחום לאם, חיוב סומא במצוות, תורה שבעל פה לא (תש"נ), עמ' קו-קיא; ספר הסומא עמ' 218-224; מקורות וקורות

עמ' 1-3 (נדפס גם תחת השם 'העיוור בהלכה', המעין תשכ"ד).





ארגון רבני צהר  
היהדות של כולנו

**צהר לאתיקה**

לעז איווה בתיה קוסל ז"ל



רחוב המלאכה 9

לוד 71520

טל: 0523286269

פקס: 08-9152280

office@tzohar.org.il  
www.tzohar.org.il

תנינא, כי קא אוושא אמר ליה ההוא מינא: השתא קא אתי מלכא. אמר ליה רב ששת: לא קא אתי מלכא. חליף תליתאי, כי קא שתקא, אמר ליה רב ששת: ודאי השתא אתי מלכא. אמר ליה ההוא מינא: מנא לך הא? אמר ליה: דמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקינא; דכתיב צא ועמדת בהר לפני ה' והנה ה' עבר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה' לא ברוח ה' ואחר הרוח רעש לא ברעש ה' ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה. כי אתא מלכא, פתח רב ששת וקא מברך ליה. אמר ליה ההוא מינא: למאן דלא חזית ליה קא מברכת? ומאי הוי עליה דההוא מינא? איכא דאמרי: חברוהי כחלינהו לעיניה, ואיכא דאמרי: רב ששת נתן עיניו בו, ונעשה גל של עצמות.

יש שהבינו שרב ששת ברך על נוכחות המלך, אף שלא יכול היה לראות אותו בעיניו, והסיק מכך המגן אברהם (סי' רכז ס"ק ו) כי "אפי' סומא שיועד שהמלך עובר מברך". לדעת שולחן ערוך הרב (ברכת הנהנין יג, ט) הוא הדין גם לשאר ברכות הראייה. אך אחרים פירשו שרב ששת רק ברך את המלך לשלום (אליה רבה שם), וממילא אין ללמוד מכך להלכות ברכות הראייה. רוב הפוסקים חילקו בין ברכת המלך, המתייחסת לתחושת הכבוד שהוא יוצר בנוכחותו ואינה תלויה בראייה, לשאר ברכות הראייה שניתקנו על ראיית העיניים דווקא (פרי מגדים שם; ברכי יוסף רכז, א; אגרות משה או"ח ה, לז).<sup>15</sup>

### היחס של החברה כלפי העיוור

עד כה ראינו שהעיוור נחשב מבחינה הלכתית כאדם בר-דעת לכל עניין, ושהמודעות שלו למתרחש עולה לעיתים אף על זו של הרואים בעיניהם. מכך נגזרת גם המחויבות החברתית להפגין רגישות כלפי העיוור, להיזהר מלנצל את חולשותיו או מלהניח שהיעדר חוש הראיה מונע ממנו לחוש בוושה ועלבון. כבר בתורה נאמר "לפני עור לא תתן מכשול" (ויקרא יט, ד)<sup>16</sup> וכן "ארור משגה עור בדרך" (דברים כז, יח). דוגמה מעשית של איסור זה נמצאת בתוספתא (ב"ק ב, יב) שאסרה לסקל אבנים מאמצע רשות הרבים לצדדיה, משום ש"דרך הרואין להלך באמצע והסומין מן הצדדין", ועל כן קיים חשש שהעיוורים ייתקלו באבנים. וכן איוב העיד על עצמו: "עינים הייתי לעיוור" (איוב כט, טו).

אפשר למצוא בדברי חז"ל גם מקורות בדבר חובת הרגישות לכבודו של העיוור, שהביטוי ההלכתי המובהק שלה הוא בקביעה שהמבייש את העיוור חייב בתשלומים (ב"ק פו:). כך, למשל, מספרת הגמרא במסכת חגיגה (ה): על רבי ורבי חייא שהלכו להקביל את פניו של תלמיד-חכם עיוור:

רבי ורבי חייא הוו שקלי ואזלי באורחא, כי מטו לההוא מתא אמרי: איכא צורבא מרבנן הכא, נזיל וניקביל אפיה. אמרי: איכא צורבא מרבנן הכא, ומאור עינים הוא. אמר ליה רבי חייא לרבי: תיב את, לא תזלזל בנשיאותך, איזיל אנא ואקביל אפיה. תקפיה ואזל בהדיה. כי הוו מיפטרי מיניה. אמר להו: אתם הקבלתם פנים הנראים ואינן רואין - תזכו להקביל פנים הרואים ואינן נראין. אמר ליה: איכו השתא מנעתן מהאי בירכתא.

וכיוצא בו מצינו בגמרא במסכת יומא (נג-נג):

רבא כד הוה מיפטר מיניה דרב יוסף הוה אזיל לאחוריה, עד דמנגפן כרעיה ומתווסן אסקופתא דבי רב יוסף דמא. אמרו ליה לרב יוסף: הכי עביד רבא. אמר ליה: יהא רעוא דתרום רישך אכולה כרכא!

רבא מקפיד היה להפגין כבוד כלפי רב יוסף, אף שהאחרון היה עיוור, והפוסקים התלבטו האם מעשיו משקפים הלכה מחייבת או רק מידת חסידות (שער אפרים סי' עח). וכן נאמר במסכת כלה רבתי (ב, טז) שאסור לאדם לומר לרבו סומא "שקעה חמה" ובכך להנכיח את עיוורו. ובעל ספר חסידים כתב (תשסח) שאין לקרוא עיוור לתורה בפרשה שמוזכר בה עיוורו. על כך יש להוסיף שחכמים כינו את העיוור בלשון עדינה ומכבדת כגון "סגי נהור" או "מאור עינים".<sup>17</sup>

<sup>15</sup> ועיין במשנה ברורה (שם ס"ק יא) שפסק על פי הפרי מגדים שעיוור מלידה יברך בלי שם ומלכות.

<sup>16</sup> ראה במנחת חינוך (רלב, ד) שדן האם פשט הפסוק נותר בעל תוקף הלכתי לאחר שדרשו ממנו חז"ל משמעויות אחרות.

<sup>17</sup> ראה במאמרו של אביעד הכהן, כאשר ימשש העיוור באפלה – על העיוורון והיחס לאנשים עם מוגבלות במשפט העברי, משרד המשפטים, דף פרשת השבוע 264 (פרשת כי תבא, אלול תשס"ו).





ארגון רבני צהר  
היהדות של כולנו

צהר לאתיקה

לעז אילה בתיה קיסל ז"ל



רחוב המלאכה 9

לוד 71520

טל: 0523286269

פקס: 08-9152280

office@tzohar.org.il

www.tzohar.org.il

הרב פרופ' אברהם שטיינברג, במאמרו "העיוור בהשקפת היהדות" סוקר מקורות רבים ברוח זו, ולבסוף מביא את דברי החוקר לוונפלד (B. Lowenfeld). וזו לשונו (תחומין ג, עמוד 196):

ברור הדבר שכל שהתרבות המערבית נוגעת בדבר, היסוד לרחמים ולטיפול הגנתי לעיוור, בניגוד ליחס אליו בתרבויות מקבילות אחרות, הונח על ידי העברים. זה מצא ביטוי בספרות היהודית הקדומה – בתנ"ך ובתלמוד.

## העיוורון כשיקול הלכתי

### דחיית איסורים למניעת עיוורון

הלכה פשוטה היא שאיסורי תורה נדחים רק משום פיקוח נפש, ואילו צער וסוגים שונים של חולי או הפסד עשויים לדחות רק איסורים מדרבנן. אך הפוסקים דנו האם יש מקום להתייחס לעיוורון כאל סכנת נפשות שמתר לעבור על איסורים כדי למנוע אותה. הבסיס לדיון נמצא בגמרא במסכת עבודת זרה (כח):

עין שמרדה - מותר לכוחלה בשבת; מאי טעמא? דשורייני דעינא באובנתא דליבא תלו.

וכתבו התוספות (שם ד"ה שורייני):

פירש הקונטרס מאור העין תלוי בטרפשי דליבא. ולי נראה באובנתא דליבא תלו כלומר ראיית העין תלוי בהבנת הלב.

יש מקום להבין כי לפי פירוש רש"י ההיתר מתייחס דווקא למחלות עיניים, הקשורות לדעת חז"ל לפגיעה מערכתית בתפקוד הלב, ואילו לדעת התוספות עצם אובדן הראייה מצדיק חילול שבת.<sup>18</sup>

מקור משמעותי נוסף נמצא, לכאורה, בגמרא במסכת נדרים (סד):

ארבעה חשובין כמת: עני, ומצורע, וסומא, ומי שאין לו בנים... סומא - דכתיב: במחשכים הושיבני כמתי עולם.<sup>19</sup>

אלא שאין להסיק מכך מסקנות הלכתיות לענייננו, שהרי לא מצאנו שמחללים שבת כדי להציל אדם מעניות או מחסרון בנים.<sup>20</sup>

למעשה התלבטו הפוסקים האם יש להתיר איסור כדי למנוע עיוורון, כאשר אין מדובר במחלת עיניים שעלולה לסכן את כל הגוף. ר' שלמה קלוגר היה מן הראשונים שהעלו את השאלה, ונטה להקל בכך (חכמת שלמה או"ח שכח, מו):

כיון דלטעם אחד לכך פקוח נפש דוחה שבת מכל דמוטב לחלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, ואם כן הרי לדעת ר' יהודה סומא פטור מכל המצות, ולדעת רבינו ירוחם קיימא לן כר' יהודה, וניהו דרוב הפוסקים חולקים עליו, מכל מקום אין הולכין בפקוח נפש אחר הרוב, ואם כן יש לחוש לדעת רבינו ירוחם דסומא פטור וכו'... ואף אם נימא דלית מאן דחש להא דרבינו ירוחם, מכל מקום נראה כיון דעל ידי סמיות עינים יתבטל מתלמוד תורה וקריאת התורה, והרי אמרו חז"ל תלמוד גדול ממעשה, אם כן אם בשביל המעשה מוטב לחלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, מכל שכן עבור התלמוד הוה כן. לכך היכי דעל ידי סכנת האבר ההוא יהיה ביטול מן תלמוד תורה, ודאי דמותר לחלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, ומכל שכן בסמיות עינים דודאי יבטל מתלמוד תורה,

<sup>18</sup> ראה במאמרו של פרופ' אברהם שטיינברג, העיוור בהשקפת היהדות, תחומין ג (תשמ"ג), עמ' 186-228.

<sup>19</sup> וראה פרקי דרבי אליעזר (פרק לב): "רבי שמעון אומר בשעה שצחקו את עיניו למעלה וראה את השכינה, וכתב [שמות לג, כ] פי לא יראני האדם וחי. אלא תחת המיתה כהו עיניו לעת זקנתו, שצחקו [בראשית כז, א] ויהי פי זקן וצחק ותקחין עיניו מראת. מכאן אתה למד שהסומא חשוב כמת".

<sup>20</sup> אולם ראה בשו"ת תשובות והנהגות (ה, צז) שכתב שבמקום של סכנת עיוורון וודאית יש מקום להתיר "מפני שהסומא חשוב כמת וכשהוא סומא נאבד לאדם תשוקת החיים והיא פיקו"ב". ועיין גם בשו"ת יביע אומר (ג, יו"ד כג) ובשו"ת עשה לך רב (ב, נו).





ארגון רבני צהר  
היהדות של כולנו

**צהר לאתיקה**

לעז איילה בתיה קרסל ז"ל



רחוב המלאכה 9

לוד 71520

טל: 0523286269

פקס: 08-9152280

office@tzohar.org.il

www.tzohar.org.il

וכמה מצות יתבטל מכח זה, נראה דודאי מותר לעבור על איסור תורה, והרי אמרו חז"ל דגדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות, והצלת נפשות ודאי דדוחה כל איסורים שבתורה, ודו"ק. ואף דלא מלאני לבי לסמוך על זה לבד, מכל מקום נראה היכא דאפשר לו להיות נזהר לאכול פחות מכשיעור, דבזה יש לנו לסמוך על דעת המקילין.

דברי ה"חכמת שלמה" נאמרו לגבי החרגת הסומא מקיום מצוות, הן מבחינה מהותית (לדעת ר' יהודה) והן מבחינה מעשית. סברה אחרת אפשר למצוא אצל הרב איסר יהודה אונטרמן (שבט מיהודה, עמ' שיד):

וחשבתי אולי יש מקום לומר כי העיוורון הוא סכנת נפש מצד אחר, היינו מפני שעי"ז האדם עלול לפול לתוך הבור או להסתכן בדרכי. ודומה לזה נפסק הדין שמותר להאכיל שרץ טמא לחולה נכפה... כי בשעה שיקבל התקפה יפול לאש או למים. אולם יש חלוק בין נכפה לסומא, כי הנכפה מקבל התקפה פתאום ולא ידע מקודם להזהר לבלי לעמוד במקום כזה שאפשר לו להסתכן, אבל הסומא נזהר תדיר ואין כאן סכנת נפש כלל.

שוב התבוננתי בדבר כי אין לחלק בין זה לזה ויש סכנה ממשית גם לסומא ולכן מקרי פקוח נפש לרפאותו מהעיוורון, משום שלא יתכן כי הסומא ישב תמיד בבית, וכשעובר ברחוב סכנות שונות אורבות לו, וגם כשיוצא ובא לביתו או לבית חברו צריך עפ"י רוב לעלות ולרדת במעלות והסכנה לא נמנעת, ולכן יש לדון בו דין פקוח נפש כמו בנכפה.

ואכן, עיוורון נמצא כגורם המפחית באופן משמעותי את תוחלת החיים.<sup>21</sup> וכך הכריע בשו"ת ציץ אליעזר (כב, ג): "הלכה למעשה דשפיר יש מקום להתיר לחלל שבת עבור חולי שתי עינים כאשר יש סכנת עורון בשתי העינים". אך למעשה נתונה שאלה זו במחלוקת בין הפוסקים.<sup>22</sup>

## דחיית איסורים לשם שיפור התפקוד

### טלטול מקל בשבת

לעיל עסקנו בשאלת דחיית איסורים למניעת עצם העיוורון, וכעת נדון בשאלה שונה מעט: האם אפשר להקל באיסורים כדי לאפשר לעיוור לתפקד בצורה מיטבית?

דוגמה לכך היא דין טלטול מקל הליכה.<sup>23</sup> השולחן ערוך (או"ח שא, יח) פסק (על פי הגמרא ביצה כה):

סומא, אסור לו לצאת במקל.

אך העיר על דבריו ערוך השולחן (שם, עב):

ונלע"ד דהאיסור הוא רק סומא במקומו שיודע קצת דרכו מפני ההרגל אבל בביאתו למקום אחר ידוע שאין ביכולת הסומא לילך כלל בלא מקל שממשמש מלפניו והוי כחיגר ובלא מקל יפול בבור או יכשל באיזה דבר.

דברי ערוך השולחן מבוססים על שיטת הט"ז (שם ס"ק יב), שלפיו כאשר אי אפשר ללכת בלי מקל נחשב המקל כחלק מגוף האדם ואין בו איסור טלטול. אלא שדעת רוב הפוסקים שלא כט"ז, ולכן לכאורה אין להקל גם לסומא.<sup>24</sup> גם הרב פיינשטיין (אגרות משה או"ח ה, יט) נטה לאסור, עם זאת כתב שאין למחות ביד המקלים:

והאינשי מקילין בזה, שכל מי שקשה לפניו ההילוך, אף שיכול לילך בלא מקל, יוצאין במקל, ואף במקום שליכא עירוב. וצ"ע בזה, כי נוטה להחמיר זה למעשה, אפילו לסומא, וכ"ש לסתם אינשי. וכבר

<sup>21</sup> ראה סיכום של כמה מחקרים בכתובת: <http://www.uniteforsight.org/community-eye-health-course/module1>

<sup>22</sup> ראה בשו"ת שבט הלוי (ח, עג) שהכריע לאסור. ועיין: פסקי תשובות סי' שכח אות כב; ספר הסומא עמ' 274-276;

אנציקלופדיה הלכתית רפואית ערך "עור".

<sup>23</sup> הפוסקים דנו גם בהולכת כלב נחייה, ונטייתם להתיר (פסקי תשובות סי' רמו, אות ט).

<sup>24</sup> פסקי תשובות סי' שא, אות כא; שיעורי תורה לרופאים ח"ב סי' קה. וראה גם: הרב מאיר שטיינברג, בענין הרכבת עין מן המת לסומא, נועם ג, עמ' פז-צו.





ארגון רבני צהר  
היהדות של כולנו

צהר לאתיקה

לעז אילה בתיה קרסל ז"ל



רחוב המלאכה 9  
לוד 71520  
טל: 0523286269  
פקס: 08-9152280

office@tzohar.org.il  
www.tzohar.org.il

נתפשט להיתר שלא שייך למחות, דמוטב שיהיו שוגגין, ובפרט אצלינו בזה"ז, שכמעט ליכא רה"ר גמור האסור מדאורייתא, ומ"מ צ"ע.

פסיקה מקילה יותר, המתחשבת במשמעות של היציאה מן הבית עבור העיוור, אפשר למצוא בשו"ת בית אב"י (ד, פח):

אף על פי שהוא הולך בכל יום ויום מביתו להשיבה ויודע דרכו, אבל המצב בעיר גדולה שנמצאים בדרך כל מיני אנשים ואין שמים לב לכלום, ולולא זאת שיש מקל לבן בידי הסומא הוא בסכנה בכל רגע מחמת שהאנשים הולכים מבוהלים ודוחפים זה את זה, לכן יש להקל לו ללכת עם מקלו, ובפרט שהוא ללימוד תורה ולתפילה בצבור שהוא מצוה גדולה ויצטער הרבה לשבת בבית.

דיון נוסף, שלא נרחיב בו כאן, הוא ביכולת להקל בדיני הרחקות בין בני זוג כשהאישה נדה. רוב הפוסקים אסרו במקרה כזה נגיעה של ממש, אך התירו לבני הזוג לאחוז יחד חפץ שבעזרתו יכוון בן הזוג הפיקח את העיוור (שו"ת פרי השדה ג, קיט; ציץ אליעזר יב, נח; אז נדברו יג, עט).<sup>25</sup>

### הכנסת כלב נחיייה לבית הכנסת

דיון ידוע יותר בהקשר זה הוא בשאלת כניסת עיוור עם כלב הנחיייה שלו לבית הכנסת.<sup>26</sup> שני בעלי הפלוגתא הגדולים בעניין זה הם הרב משה פיינשטיין והרב יעקב ברייש.

וזו לשון הרב פיינשטיין (איגרות משה, אורח חיים, חלק א, סימן מה):

הנה בדבר הסומא אשר למדו לכלב להוליכו ומוכרח הכלב להיות תמיד אצלו אם יכול ליכנס לביה"כ להתפלל בצבור ולשמוע קדיש וקדושה וקה"ת [=וקריאת התורה] וקריאת המגילה וכדומה אף שהכלב מוכרח ליכנס עמו או שיש בזה בזיון להכניס בע"ח לביה"כ שהוא מקדש מעט [...] ולכן כיון שבהכנסת חמור חזינן שלא גרע מאכילה ושתייה ושינה יש להתיר בבכ"נ שלנו שעל תנאי הן עשויות אם הוא בשעת הדחק לפסק המ"ב [=המשנה ברורה] בבאור הלכה. ובדאי שכלב לא גרע מחמור ואין לנו שעה"ד [=שעת הדחק] גדול מזה שאם לא נתירנו יתבטל כל ימיו מתפלה בצבור וקה"ת וקריאת המגילה בצבור וגם יש ימים שהעג"נ [=שהעגמת נפש] גדולה מאד כגון בימים נוראים וכה"ג [=וכהאי גוונא] שרבים מתאספים עיין ברמ"א או"ח ס"ס פ"ח [=סוף סימן פח], שלכן ראה גדולה שיש להתיר להסומא שהכלב שמוליכו צריך להיות אצלו תמיד, ליכנס לביה"כ להתפלל ולשמוע קה"ת וכדומה. אך טוב שישב סמוך להפתח שלא לבלבל את הצבור.

והרב יעקב ברייש תוקף את דבריו (חלקת יעקב, אורח חיים, סימן לד):

מה שכתב באגרות משה שאם לא נתירנו יתבטל כל ימיו מתפלה בציבור וקה"ת וקריאת מגילה - קשה להאמין שלא יהי' לו איזו עצה שמי שהוא יוליכו לביה"כ ועכ"פ [=ועל כל פנים] לעתים מיוחדים. ואם באמת כן שאין לו שום עצה אחרת, הרי הוא בכלל אונס ורחמנא פטרי' ואף דסומא חייב במצות מה"ת [=מן התורה] לרוב הפוסקים, ואף לרי"ו מובא בב"י סי' תע"ג (עי' מחה"ש רס"י תקפ"ט) והאגודה פ' החובל דפסקו כר"י דסומא פטור ממצות, עכ"פ מדרבנן חייב וכבתוס' ב"ק פ"ז ועוד מקומות, מ"מ היכי שאי"א [=שאי אפשר] הוי אונס ורחמנא פטרי' וכהאי דמג"א רס"י תמ"ו במצא חמץ שנתחמץ בפסח אף שלא הי' בכלל הביטול ועובר על כל יראה מה"ת, כיון שחכמים אסרוהו לטלטל משום מוקצה אינו עובר עליו דאונס הוא. ואף שיש לחלק בין מ"ע לל"ת [=מצוות עשה ללא תעשה],

<sup>25</sup> יוצא דופן בסוגיה זו הוא שו"ת מילי דאבות (ח"ה, י"ד, י): "כל סייגים וגדרים שעשו חכמים אפילו ליגע באצבע קטנה בימי נדה, היא מהרגל עבירה, וזה שייך מי שיש לו מאור עינים כי עין רואה ולב חומד ... אבל בסומא לא שייך כל זה. ועוד דאיתא בסוטה י"ג איזה חסיד שוטה מי שראה אישה טבעה בנהר ולא מצילה... מכל זה נשמע שאין שום איסור לאשה נדה לנהל בעלה שהוא סומא ברחובות כדי שלא יוזק ולא יבוא לידי סכנה, מאחר שאין נגיעתם מחמת חיבה... אפילו עבירה יש כאן אי אסרינן נגיעה כזאת, משום שלא להוסיף על דברי חכמים שאסרו נגיעה רק משום חיבה ותאוה ואנו אסרינן בלא חיבה ותאוה במקום שיש נזק וסכנה".

<sup>26</sup> סוגיה זו נידונה בכמה מאמרים שהתפרסמו בשנים האחרונות, כגון: הרב שמואל רבינוביץ, "הכנסת כלב נחיייה לרחבת הכותל המערבי" תחומין כט, עמ' 487; הרב בני לאו, "כניסת אנשים עם כלבי נחיייה לרחבת התפילה של הכותל המערבי", הוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים 2013. וראה גם בספר הסומא עמ' 251-252.





ארגון רבני צהר  
היהדות של כולנו

**צהר לאתיקה**

לעז איילה בתיה קרסל ז"ל



רחוב המלאכה 9

לוד 71520

טל: 0523286269

פקס: 08-9152280

office@tzohar.org.il  
www.tzohar.org.il

עפ"י שיטת הש"ך חו"מ סי' כ"א אונס רחמנא פטרי אמרינן רחמנא חייבי לא אמרינן, כלומר אונס כמאן דלא עביד אמרינן אונס כמאן דעביד לא אמרינן, והדברים עתיקין, מ"מ מצינו גם מאמר חז"ל חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה, והשי"ת יודע מחשבות אדם. והלכה פסוקה בסי' תקפ"ו סע' כ"א שופר של רה"ש אין מחללין עליו יום טוב אפי' בשבות דרבנן כמו לעלות לאילן, אף שיתבטל ע"י זה מצוה מה"ת ומצוה דרבים דחמירא ביותר וכבתוס' גיטין מ"א ב' ד"ה כופין. והעיקר אצלי שעכ"פ לעתים מיוחדים מסתמא ימצא למישהו להוליכו לביהכ"נ, ולא להתיר מפאת זה להכניס כלב לביהכ"נ. וסימן לדבר לא תביא [...] מחיר כלב בית ד' [...] כי תועבה הוא.

התשובות עצמן עוסקות במגוון סוגיות (בעלי חיים במקום קדוש, מעמד בתי הכנסת בימינו ועוד), אך עולה מהן גם מחלוקת בשאלת צרכיו של בעל המוגבלות: לדעת הרב פיינשטיין, אפשר להתיר איסור הלכתי כדי שיוכל העיוור להתנהל באופן עצמאי ובצורה מכובדת כאחד האדם, ואילו לדעת הרב יעקב ברייש, אם הוא יכול להסתייע בזולתו, אין הדבר בגדר "שעת הדחק".

### כלב נחיה במרחב הציבורי

הבנת החשיבות והחיוניות של כלב הנחיה עבור העיוור, עשויה להשליך גם על היחס של הקהילה כלפיו. לעיתים נוכחות הכלב במרחב הציבורי עשויה להפריע לאנשים מסוימים, ואף לגרום נזק ממשי. הרב יצחק זילברשטיין (חשוך חמד שבת סג): התייחס למקרה שבו כלב נחיה הזיק לרכוש:

שאלה. כלב של עורים שהזיק האם הסומא חייב?

תשובה. יש מקום לפטור את בעל הכלב. מאחר ואין זה בשליטתו ואין העור יכול להשגיח, ובב"ק (דף ב ע"ב) נאמר "ושמירתי עליך", אמנם חקרו רבותינו אם החיוב הוא בגלל שממונו הזיק אלא שבאונס הוא פטור, או שמא מחייבים אותו בגלל שלא שמר. ובענינו הסומא לא יכול לשמור, וגם הוא אונס מאחר והכלב מאולף ומאומן שלא להזיק. וגם אם נאמר שהחיוב הוא בגלל שממונו הזיק, בענינו יש מקום לפטור כי מחובת בני העיר לדאוג לו לכלב בבחינת עינים הייתי לעור. ולולא הכלב הרי שבני העיר היו חייבים לדאוג לו ובית דין היו צריכים לדאוג לו שיהיה מישהו שיובילו וכלב זה ברשות בית דין הוא, ולכן יתכן שפטור וצ"ע.

הרב זילברשטיין טוען כי בניגוד להחזקה של כלב כחיית מחמד, כאשר מדובר בכלב נחיה הרי שהחזקתו היא "ברשות בית דין", משום שמדובר בצורך בסיסי שאותו מחויבת הקהילה לספק לעיוור וממילא עליה להשלים גם עם הקשיים שכרוכים בנוכחותו של הכלב.

### שילוב העיוור בתפילה ובבית הכנסת

#### נשיאת כפיים

נאמר בברייתא (מגילה כד):

סומא באחת מעיניו לא ישא את כפיו, ואם היה דש בעירו - מותר.

וכך נפסק הדין בשולחן ערוך (או"ח קכח, ל):

סומא באחת מעיניו, לא ישא את כפיו. ואם היה דש בעירו, דהיינו שהם רגילים בו ומכירים הכל שיש בו אותו מום, ישא כפיו ואפי' הוא סומא בשתי עיניו. וכל ששהה בעיר ל' יום, מקרי דש בעירו; ודוקא בעירו, אבל אם הולך באקראי לעיר אחרת, ושהה שם ל' יום, לא; ואפילו לא בא לדור שם להיות מבני העיר, אלא בא להיות שם מלמד או סופר או משרת שנה או חצי שנה, חשוב דש בעירו בל' יום.

מדבריו עולה כי דווקא לאחר שלושים יום בעיר יכול עיוור לעלות לדוכן, ואין חילוק בין עיוור בעין אחת לעיוור בשתי עיניו. אלא שבדברי הפוסקים התמונה מורכבת יותר. סברה אחת לקולא נמצאת בביאור הלכה (שם ד"ה וכן):





ארגון רבני צהר  
היהדות של כולנו

צהר לאתיקה

לעז אילה בתיה קרסל ז"ל



רחוב המלאכה 9

לוד 71520

טל: 0523286269

פקס: 08-9152280

office@tzohar.org.il

www.tzohar.org.il

פשוט דדוקא אם סמיותו ניכר ויבאו להסתכל בו אבל אם אין סמיותו ניכר לאנשים כמו שמצוי מיני סומים שעניהם כעיני שאר בני אדם רק שניטל המאור מהם מותר.

לדבריו, כאשר העיוורון איננו ניכר כלפי חוץ אין כלל איסור לשאת את כפיו.<sup>27</sup> כמו כן, פסק השולחן ערוך (שם, לא):

אם מנהג המקום לשלשל הכהנים טלית על פניהם, אפילו יש בפניו ובידיו כמה מומין, ישא את כפיו.

וממילא בימינו יש להתיר בכל מקרה.

מאידך, היעב"ץ (שאלת יעבץ א, עה) חלק על עצם ההיתר של נשיאת כפיים לסומא בשתי עיניו:

שאע"פ שהרב בש"ע ז"ל סמך בזה על שיקול דעתו בלבד בלי שום ראייה ומניין בעולם. לפסוק שהסומא משתי עיניו כשר לנשיאת כפיים וקבעה הלכה בש"ע. אני בעניי עם שאינני כדאי להרהר אחר דעתו ז"ל. לבי נוקפי מאד לסמוך על הוראה זו שלא מצאתי לו חבר ולא ראיתי חידוש גדול כזה. שבגמרא נאמר בפירוש בסומא בא' מעיניו בלבד שכשר לנשיאת כפיים והיכי ניקו אגן ונימא דה"ה לשתי עיניו בלי שום הכרח.

ובטעם הדבר הרחיב בשו"ת משכנות יעקב (או"ח צא):

נראה דאינו נושא את כפיו כל שהוא סומא בשתי עיניו, דבעינן כה תברכו, פנים כנגד פנים, שיראה את העם בשעת ברכה וישים עינו לטובה עליהם וכתוב טוב עין הוא יבורך. וכתוב אמור להם כו' משמע שיראה אותם... ועוד יש טעם הגון, דנשיאת כפיים דווקא ביום ולא בלילה דומיא דשירות דאתקיש ברכה לשירות, וסומא בב' עיניו אפילו ביום לילה הוא אצלו.

ובשו"ת יביע אומר (ח, או"ח יג) הביא כמה ראשונים שכתבו כדברי היעב"ץ, והסיק למעשה שסומא לא יישא כפיו משום "ספק ברכות להקל".

אולם דעת רבים מן הפוסקים להכריע כדברי השולחן ערוך (ברכי יוסף קכח, יג; מחזיק ברכה קכח, ח; טורי אבן מגילה כד; עמודי אש ג, כג; נוהג בחכמה עמ' קמה), ונראה שהרוצה לסמוך עליהם ולשאת כפיו יכול לעשות כן.

### שליח ציבור

מכיוון שנפסק להלכה שסומא חייב במצוות, מסתבר שהוא מוציא את הרבים ידי חובתם ויכול לשמש כשליח ציבור. וכן פסק השולחן ערוך (או"ח נג, יד):

סומא יורד לפני התיבה, ובלבד שלא יקרא בתורה, משום: דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה.

אלא שנחלקו הפוסקים האם ראוי למנות שליח ציבור בעל מום. לדעת מהר"ם מרוטנבורג (שו"ת מהר"ם מרוטנבורג חלק ג סימן רמט) אין בכך כל פגם:

וששאלת אם אדם שפגעה בו מדת הדין ראוי להיות שליח ציבור.

פשיטא דראוי וראוי הוא, ואדרבה מצוה מן המובחר דמלך מלכי המלכים חפץ להשתמש בכלים שבורים, ולא כדרך שרים בשר ודם, שנאמר לב נשבר וגומר (תהלים נא, יט). דאין נפסל במומים אלא כהנים.

ואולם יש שחלקו על גישה זו, כגון המגן אברהם (סימן נג ס"ק ח):

<sup>27</sup> אך כף החיים (שם, אות קעז) כתב ההיפך, ואולם נראים דברי הביאור הלכה.







ארגון רבני צהר  
היהדות של כולנו

**צהר לאתיקה**

לעז איילה בתיה קרסל ז"ל



רחוב המלאכה 9

לוד 71520

טל: 0523286269

פקס: 08-9152280

office@tzohar.org.il  
www.tzohar.org.il

מי שנפלו זרועותיו מותר להיות ש"ץ שדרך הקדוש ברוך הוא להשתמש בכלים שבורים כדאמר במדרש ויראו שלא יהיה ש"ץ טיפש (רש"ל פ"ק דחולין) אבל בזוהר אמור ע' קע"ג אי' דהא דקב"ה משתמש בכלים שבורים היינו דכא ושפל רוח אבל מי שיש בו מום הוא פגום ע"ש שהאריך בזה ולכן כהן בעל מום פסול לעבודה וא"כ גם בש"ץ יש ליזהר, ועוד הקריבהו נא לפחתך וגו':

אך המשנה ברורה (סימן נג ס"ק יג) הכריע כמהר"ם (אף שהזכיר את המג"א כ"ש מחמירין):

אין מומין פוסלין אלא בכהנים ולא בש"ץ ואדרבה לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה ויש מחמירין בזה לכתחלה היכא דאיכא ראוי והגון כיוצא בו.

בדומה לכך נחלקו הפוסקים בנוגע לחזן עיוור, כאשר לדעת החוות יאיר (סי' קעו) והשאלת יעבץ (א, עה) אין ראוי למנות אותו לשליח ציבור באופן קבוע או בתפילות הימים הנוראים. אך בשו"ת יביע אומר (ג או"ח פח; ובתשובה נוספת שהובאה בילקוט יוסף, פסוקי דזמרה וקריאת שמע, סי' נג, הע' לג) פסק שמותר לכתחילה למנות שליח ציבור עיוור גם בימים הנוראים.

### עלייה לתורה

ראינו לעיל שקריאת התורה צריכה להיעשות מתוך הכתב, ולכן וודאי שסומא אינו יכול לקרוא בתורה (או במגילה). גם העולה לתורה צריך לקרוא יחד עם בעל הקורא, כפי שפסק השולחן ערוך (אורח חיים, סימן קמא, סעיף ב):

והעולה לא יקרא בקול רם. ומ"מ צריך הוא לקרות עם הש"צ, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה.

לאור זאת, יש לומר בפשטות שאסור לעיוור לעלות לתורה, משום שאינו מסוגל לקרוא מן הכתב, אלא שנחלקו בעניין זה בעל "שולחן ערוך" והרמ"א (אורח חיים, סימן קלט, סעיף ג). זו לשון השולחן ערוך:

סומא אינו קורא, לפי שאסור לקרות אפי' אות אחת שלא מן הכתב.

והרמ"א השיג עליו וכתב:

ומהרי"ל כתב דעכשיו קורא סומא, כמו שאנו מקרין בתורה לעם הארץ.

הרמ"א חולק על השולחן ערוך ומתיר לסומא לעלות לתורה. ונשאלת השאלה: האם הוא סבור שאין צורך שיקרא העולה מן הכתב? לדעת בעל ביאור הלכה, אין הדבר כן. וזו לשונו (סימן קמא, סעיף ב, ד"ה לבטלה):

והנה לפי מה דפסק הרמ"א לעיל בסימן קל"ט ס"ג דנוהגין לקרות לסומא ועם הארץ אף שאינו יכול לקרות עם הש"ץ ואם כן היה לו להגיה גם כן דלדין אפילו אם אינו קורא עם הש"ץ שפיר דמי ואפשר דסמך אדלעיל ויותר נראה לומר דלא סמך הרמ"א אדברי מהרי"ל אלא לענין סומא וע"ה דאם לא יקראום לעולם איכא כיסופא טובא וגם אתו לאנצויי אבל בנידון דידן שהוא בקי בקריאה בודאי מחוייב לומר עם הש"ץ.

כלומר, הרמ"א מסכים עקרונית לדעת השולחן ערוך, שיש חיוב גמור לעולה לקרוא עם הבעל קורא, אך בחר להקל לסומא, שאלמלא כן לא יוכל לעלות לתורה לעולם. שיקול דומה מופיע בהקשר זה גם בשו"ת משאת בנימין (סי' סב):

זה עתה לעת זקנתי חשכו הרואות בארובות. ותכנהנה עיני מראות. ולפי אשר עלתה במחשבה של הרב ז"ל יגרשני מלהסתפח בנחלת ה' ותורת אמת חיי עולם. לבלתי אחשב במספר המנויין לעלות. ולכן אמרתי וגמרתי בלבי חלילה לי מלעזוב את דרך עץ החיים ומלאחוז בענפיה אהבתי זאת התעודה מימי קדם קדמתה. משפטה ודתה. וגם לעת זקנתי בל אשליכה. ובה אתהלכה. ואפתח בדבר הלכה. לראות על מה עשה לי הרב ככה. והנה אשא עיני אל ההרים הרמים גבעות עולם ואצא לעזרת השם בגבורים אוכיחה ואערכה דברי אברר דבריהם כשמלה אתיצבה ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש...





ארגון רבני צהר  
היהדות של כולנו

צהר לאתיקה

לעז אילה בתיה קרסל ז"ל



רחוב המלאכה 9  
לוד 71520  
טל: 0523286269  
פקס: 08-9152280

office@tzohar.org.il  
www.tzohar.org.il

יש לוותר לע"ה וסומא שאין למחות בידם לעלות לס"ת ולברך כדי שיהיו בכלל קבלת עול מלכות שמים וכדי לעשות להם נחת רוח.

וכך כתבו הלכה למעשה הפוסקים, רובם ככולם, ואף רבים מאלו שנטו להחמיר מצד הדין כתבו שלמעשה יש להקל כאשר כבודו של הסומא תלוי בכך (שו"ת פרחי כהונה או"ח י; שמו יוסף סי' קעג). ואף בקהילות הספרדים יש להקל בדבר, כפי שכתב הציץ אליעזר (יא, י):

הרי לנו עדות נאמנה להתפשטות המנהג אצל קהילות הספרדים די בכל אתר לקרוא סומא לס"ת גם לרבות בהרבה גלילות בחו"ל (על קהילות האשכנזים אין צורך להוכיח שקורים לסומא כי הרי יוצאים ביד רמ"א), ועל כן לפי דעתי לא טוב עשה בעמיו אותו ת"ח (שמזכיר בספרו) שבייש את הסומא הת"ח ומנע בעדו בריש גלי מלעלות לתורה, והוא רחום יכפר.<sup>28</sup>

## סיכום

חכמים הנחילו לנו יחס מורכב לתופעת העיוורון. מחד, למדנו ש"סומא חשוב כמת", ועלינו להיות רגישים לקושי העצום שהוא חווה. כתוצאה מכך יש להתיר איסורים שונים על מנת למנוע עיוורון, וכן להקל לעיתים כדי לאפשר לעיוור לתפקד באופן נורמטיבי. ומאידך, נפסק להלכה שעיוור חייב בכל המצוות, והוא נחשב לכל דבר ועניין כחלק מן החברה והקהילה. משום כך כתבו רוב הפוסקים שיש לשלב אותו בחיי בית הכנסת, ובכלל זה בנשיאת כפיים, בחזנות ובעלייה לתורה.

נסיים בדבריו של ר' חיים שמואלביץ (שיחות מוסר, תשל"א-תשל"ג, מאמר סג, בדילוגים), שהסביר מדוע "סומא חשוב כמת":

הראיה היא הגורמת לאדם להרגיש את הזולת. כי רק על ידי ראיית העין חש האדם את הזולת ומיצר עמו. והוא הטעם שסומא חשוב כמת, כי בלא חוש הראיה אין האדם מסוגל להרגיש את זולתו ולהשתתף עמו במצבו, והרי הוא כמי ששרוי לבדו בעולם, וכמת יחשב.

הקושי הגדול שבעיוורון, מסביר ר' חיים שמואלביץ, הוא הבדידות. המחסור בקשר רציף עם הסביבה. מכאן נובע שחובתנו כלפי העיוורים, בראש וראשונה לספק להם מענה לחוסר זה, לתת להם מקום של כבוד בתוך הקהילה ולעטוף אותם בחיבה ובתמיכה.

<sup>28</sup> וראה: יביע אומר ט או"ח פג; אציקלופדיה הלכתית רפואית ערך "עור"; ספר הסומא עמ' 237-251; מאמרו של הרב נחום לאם הנזכר לעיל; הרב אברהם דוד הורביץ, בעניין עליה לתורה למי שא"י לקרות, מאור החיים ח, עמ' מו-מח; הרב שלמה שלוש, בדין סומא שהגיע למצוות העולה לתורה, ארחות 44 (תשנ"ו), עמ' 33-36; מקורות וקורות עמ' 18-3.

